บ้านปลาธนาคารปู ภูมิปัญญาชุมชนเพื่อชีวิต

เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2557 กรมเอเชียตะวันออกได้นำข้าราชการและเจ้าหน้าที่กรมเอเชียตะวันออกไปเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู ต.บางสระเก้า จ.จันทบุรี และร่วมกันปล่อยปูทะเลคืนสู่ธรรมชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเพื่อสังคมในโครงการอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพข้าราชการและเจ้าหน้าที่กรมเอเชียตะวันออก โดยมีนายสถิตย์ แสนเสนาะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ผู้นำชุมชนและแกนนำจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู พร้อมด้วยผู้แทนชุมชนร่วมเป็นวิทยากร

ศูนย์การเรียนรู้บ้านปลาธนาคารปูเป็นผลจากความสำเร็จในการปกป้องรักษาทรัพยากรทางทะเลและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบางสระเก้า ที่มีจุดเริ่มต้นจากจิตสำนึกของชาวบ้านในการปกป้องพื้นที่ทำกินตามธรรมชาติของชุมชนจากการใช้เรืออวนรุน[1] จับสัตว์น้ำอย่างผิดกฎหมายในคลองหนองบัว รวมทั้งการปกป้องพื้นที่ป่าชายเลนจากกลุ่มนายทุนที่ซื้อที่ดินป่าเพื่อนำมาทำนากุ้งที่กระทบต่อระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อมทางทะเล

ผู้ใหญ่บ้านได้เล่าว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยคลองหนองบัวเป็นพื้นที่ทำกินมายาวนาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าพื้นที่ “สามน้ำ” คือ มีทั้งน้ำจืด น้ำหวาน (น้ำกร่อย) และน้ำเค็ม ตามฤดูกาล ทำให้มีสัตว์น้ำตามธรรมชาติจำนวนมากตลอดทั้งปี เช่น ปลากะพงขาว ปลากะพงแดง ปลากระบอก ปลาดุกทะเล ปลาเก๋า กุ้งเคอย (ใช้ทำกะปิ) กั้ง ปูทะเล ปูม้า หอยชนิดต่าง ๆ จึงเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชนบางสระเก้าและพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะการขายเนื้อปูม้าสุกสามารถทำรายได้ให้ชุมชนไม่น้อยกว่าเดือนละ 3 แสนบาท อย่างไรก็ดี การทำประมงโดยใช้เครื่องมือผิดประเภท เช่น การใช้อวนรุนและการรุกล้ำป่าชายเลนเพื่อทำนากุ้งกุลาดำ ทำให้ระบบนิเวศน์และแหล่งอาหารตามธรรมชาติของสัตว์ทะเลเสียหายอย่างมาก เป็นการทำลายวิถีประมงพื้นบ้านและความอยู่รอดของชุมชน ชาวบ้านจึงร่วมมือกันปกป้องแหล่งทำกินโดยเริ่มจากการใช้ไม้ไผ่มาปักในคลองหนองบัวเป็นระยะ เพื่อป้องกันเรืออวนรุนเข้ามาลักลอบทำประมงในพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านประสบความสำเร็จในการป้องกันพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้ปัจจุบันพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังคงความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาผู้ใหญ่สถิตย์ฯ ได้ทดลองทำ “บ้านปลา” ด้วยการนำยางรถยนต์เสื่อมสภาพมามัดรวมกันเป็นสี่เหลี่ยมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เต๋ายาง” เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำ รวมทั้งใช้แนวคิด “ธนาคารปู” โดยการนำปูไข่ (ปูหนึ่งตัวจะมีไข่จำนวน 2 – 5 แสนฟอง) ที่จับได้จากการทำประมงมาเลี้ยงในกระชังเพื่อให้ขยายพันธุ์ตามธรรมชาติและเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชน

---

[1] อวนรุนเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนรูปถุง ติดตั้งบริเวนหัวเรือ จับสัตว์น้ำโดยวิธีผลักของเครื่องยนต์ให้เคลื่อนที่ในแนวราบเพื่อให้สัตว์น้ำที่อยู่ด้านหน้าใกล้ปากอวนเข้ามาติดอยู่บริเวณก้นถุงอวน ชาวประมงนิยมใช้อย่างแพร่หลายในบริเวณทะเลใกล้ปากแม่น้ำ อ่าวน้ำตื้นและบริเวณชายหาดที่มีกุ้งและเคยชุกชุม การใช้อวนรุนจะทำให้สัตว์ทะเลขนาดเล็กติดอวนไปด้วย ส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตสัตว์ทะเลและจำนวนลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว

จากความสำเร็จในการรักษาวิถีประมงพื้นบ้านของชุมชนบางสระเก้า ได้ต่อยอดแนวคิดการสร้างศูนย์เรียนรู้ บ้านปลาและธนาคารปูเพื่อเผยแพร่ความรู้ประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลแก่ชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ รวมทั้งเยาวชนและนักศึกษาที่สนใจ โดยคนในชุมชนบางสระเก้าได้ใช้ประสบการณ์การทำประมงและความรู้จากท้องถิ่นจัดเป็นหลักสูตรอบรม 2 วัน 1 คืน (คนละ 600 บาท ในรูปแบบ home stay กับชุมชน) โดยกำหนดฐานเรียนรู้ไว้ 6 ฐาน ประกอบด้วย (1) บ้านปลา (2) ธนาคารปู (3) วิถีชีวิตประมงน้ำตื้นและการจับสัตว์น้ำอย่างถูกวิธี โดยผู้เข้าร่วมจะมีโอกาสร่วมทำประมงพื้นบ้านและเรียนรู้การจับสัตว์น้ำกับชาวบ้าน (4) การถนอมอาหารพื้นบ้าน เช่น กุ้งแห้งบางสระเก้าปลอดสารพิษ โดยกุ้งธรรมชาติ 10 กิโลจะทำกุ้งแห้งได้เพียง 1 กิโล ทำให้กุ้งแห้งบางสระเก้ามีราคาสูงถึงกิโลละ 1,000 บาท (5) สมุนไพรใกล้ตัว เพื่อรักษาสุขภาพ โดยการนำสมุนไพรกว่า 30 ชนิด เช่น ขมิ้นชัน ตระไคร้หอม มะกรูด ใบส้มป่อย เหงือกปลาหมอ เป็นต้น มาทำ “อบสมุนไพร” คล้ายซาว์น่า (sauna) เพื่อสร้างความสดชื่นให้แก่ร่างกาย อีกทั้งยังช่วยลดความอ้วนและรักษาสุขภาพ และ (6) หัตถกรรมเสื่อกกจันทบูร ซึ่งบางสระเก้าเป็นแหล่งผลิตเสื่อกกจันทบูรที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดจันทบุรี ว่ากันว่าเป็นหัตกรรมเสื่อกกได้ช่วยให้ชาวบ้าน “ปลดหนี้” ในช่วงภาวะเศรษฐกิจไทยตกต่ำมาแล้ว ปัจจุบัน ศูนย์บ้านปลาธนาคารปูได้เปิดอบรมให้ความรู้มาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี ขณะนี้ทางศูนย์กำลังจัดหางบประมาณเพื่อจัดทำบ่ออนุบาลลูกปูให้พร้อมก่อนปล่อยคืนสู่ธรรมชาติอันเป็นการเพิ่มอัตราการอยู่รอดของปูตามธรรมชาติซึ่งท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป หากผู้ใดสนใจกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบางสระเก้า สามารถติดต่อผู้ใหญ่สถิตย์ฯ ได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ 081-158-9440

ภาพจาก http://www.bangsrakao.go.th/default.php?modules=project&data=detail&did=9

บริเวณทางเข้าศูนย์เรียนรู้ บ้านปลาธนาคารปู ต.บางสระเก้า จ. จันทบุรี

นายสถิตย์ แสนเสนาะ
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ต.บางสระเก้า
หนึ่งในผู้ริเริ่มการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู

การบรรยายเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้บ้านปลาธนาคารปูเกี่ยวกับฐานอบรมทั้งหมด 6 ฐาน

ศาลาที่สร้างจากน้ำพักน้ำแรงและงบประมาณของชาวบ้านบางสระเก้า เพื่อใช้อบรมฐานบ้านปลาธนาคารปู และปล่อยปูกลับคืนสู่ธรรมชาติ

ภาพจาก http://www.bangsrakao.go.th/default.php?modules=project&data=detail&did=9

ตระกร้าอนุบาลปูไข่ในทะเล ปูไข่ 1 ตัวจะมีไข่จำนวน 2-5 แสนฟอง ลูกปูจะกลับคืนสู่ธรรมชาติเป็นการักษาระบบนิเวศน์และเป็นแหล่งรายได้ให้แก่ชาวบ้าน

ภาพจาก http://www.bangsrakao.go.th/default.php?modules=project&data=detail&did=9

ปูทะเลที่ปล่อยกลับคืนสู่ธรรมชาติ

ผู้สนใจกิจกรรมและการอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีประมงพื้นบ้านที่ศูนย์เรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู สามาถติดต่อสอบถามได้ที่นายสถิตย์ แสนเสนาะ โทร. 081-158-9440 หรือดูรายละเอียดได้ที่เว็บไซต์ http://www.bangsrakao.go.th/default.php?modules=project&data=detail&did=9